

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-63>

УДК 338.24

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Мельник Вячеслав Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2856-4983>**Поліщук Олег Миколайович**

кандидат економічних наук, доцент,

Уманський національний університет садівництва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9859-9001>**Melnyk Viacheslav**

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Polishchuk Oleh

Uman National University of Horticulture

Визначено, що безпека залежить від політичних, соціально-демографічних, науково-технічних, економічних, природно-географічних та екологічних факторів. Обґрунтовано структуру екологічних факторів, які впливають на забезпечення безпеки, а саме: величина природно-ресурсного і асиміляційного потенціалів територій та ступінь їх використання, антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище та рівень екологізації господарського комплексу. Встановлено, що глобалізація є процесом глибокого та інтенсивного розвитку економіки, політики, соціальної сфери, що розгортається на міжнародному рівні під впливом різноманітних світових процесів (рух товарів та послуг на міжнародному рівні, фактори виробництва, розвиток інноваційних ресурсів, інтернаціональність виробничих галузей економіки, транснаціоналізація, інфраструктурний розвиток, стратегічний менеджмент) та інституцій (інституції лібералізації товарів, інституції регулювання економіки, політики та соціальної сфери), метою якого є ефективна трансформація та посилення впливу глобальних рушійних сил на збалансований розвиток окремих країн.

Ключові слова: міжнародна економіка, національна економіка, глобалізація, держава, розвиток, процес, інтеграція, еколого-економічні відносини, інституційне забезпечення, світова економіка.

The article deals with regulative role of state in modern economies. The specificity of this role in a globalization context as well as impact of globalization on national economic systems are emphasized. The essence and characteristics of globalization shows its positive and negative effects on the development of national economies. Proved that globalization and increased international competition require new approaches to the development of national economies. Entered further study of globalization and the necessity of developing of national economies into these conditions. It is proved that the reproduction of the of the territory depends on the level of ensuring of safety. It is determined that the security depends on the political, social, demographic, scientific, technical, natural geographic and environmental factors. The structure of environmental factors that affect the ensuring of security is proved, namely the value of natural resource and assimilative potential of the territory and the extent of their use, human pressure on the environment and the level of economic sector's ecology. While analysing the current state and contradictions of globalization processes, and the necessity of forming an effective institutional support for the development of the global economy. A qualitatively new stage in the formation of the world economy and the resolution of environmental problems has identified international and environmental integration, which should be the basis of the process of globalization. It is established that globalization is a process of deep and intensive development of economy, politics, social sphere that is unfolding at the international level under the influence of various global processes (movement of goods and services at the international level, factors of production, development of innovative resources, internationalization of industrial branches of economy, trans nationalization, infrastructure development, strategic management) and institutions (institutions of goods liberalization, institutions of regulation of economy, politics and social sphere), m Meanwhile what is effective transformation and the growing influence of global driving forces to the balanced development of individual countries.

Keywords: international economic, national economic, globalization, state, development, proceses, integration, ecological and economic relations, institutional implementation, world economy.

Постановка проблеми. Основним завданням сьогодення є дотримання стандартів сталого розвитку України. Цей процес відбувається в умовах сучасних глобальних викликів підштовхуючи до взаємодії держав, культур, світових співтовариств в усіх сферах суспільного життя. Іншими словами питання соціально-економічного розвитку та охорона природи формують цілісність людства, і єдність держав світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти проблем глобалізації, розуміння сутності та перспективи її розвитку, вплив на національні економіки широко висвітлюються у працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких такі відомі дослідники, як В. Базилевич, З. Бжезінський, О. Біленький, О. Білорус, А. Гальчинський, Н. Гражевська, Б. Губський, В. Іноземцев, Е. Кочетов, І. Кириленко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, А. Неклесса, В. Новицький, Ю. Пахомов, М. Портер, А. Поччаї, Р. Робертсон, В. Сіденко, С. Сіденко, С. Соколенко, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, А. Філіпенко, А. Чухно та ін. Питанням екологізації та раціонального використання природних ресурсів, проблемам сталого розвитку суспільства присвячені наукові праці вітчизняних вчених, зокрема: Балацького О. Ф., Данилишина Б. М., Жулавського А. Ю., Мельника Л. Г., Новаковської Л. Я., Теліженка О. М., Харічкова С. К., Хлобистова Є. В. та ін. Разом з тим незважаючи на активне дослідження проблем глобалізації, поглибленого вивчення раціонального використання природних ресурсів, на теоретичному рівні, окремі аспекти даного напрямку вимагають подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення та оцінка впливу екологічних факторів на рівень соціально-економічного розвитку та використання отриманих результатів в обґрунтуванні та прийнятті глобалізаційних рішень.

Виклад основного матеріалу. Глобальна інтеграція в її сучасному варіанті має забезпечувати відповідну стабільність суспільно-правового устрою, на якому ще наполягав І. Кант. У межах його концепції "вічного миру" було розроблено три види суспільно-правового устрою, які цілком можуть охарактеризувати сутність сучасної глобальної інтеграції. До таких видів І. Кант відносив устрій, який базується на: 1) праві державного громадянства людей у складі народу; 2) міжнародному праві держав по відношенню один до одного; 3) світовій громадськості виходячи з того, що

люди та держави перебувають між собою у зовнішніх взаємовідносинах і розглядаються, як громадяни загальнолюдської держави [4, с. 163].

Іншими словами, щодо регулювання системи відносин між державами в умовах глобального єднання виникає необхідність в існуванні певних норм, що обумовлюють відповідні процеси в межах суспільного розвитку. При тому, що в основі світової інтеграції є всезагальна воля всіх людей, а також відповідних державноуправлінських структур, які об'єднані фактором сталого розвитку.

З економічної теорії відомо, що ресурси мають таку властивість, як обмеженість, тоді, як потреби – безмежні. При цьому обмеженням людських потреб вирішити ці проблеми неможливо, додаткові ресурси відсутні. Отже, сучасні економічні реалії викликали необхідність раціонального використання наявних ресурсів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку. На зламі XIX–XX ст. І. Франко говорив про кризовий соціально-економічний стан, а на межі XX–XXI ст. соціально-економічну нерівність поглибила екологічна криза. Ситуацію аналізує футуролог, член Римського клубу Ервін Ласло. Учений зазначає, що періоди стабільності в суспільстві чергувалися з перехідними етапами нестабільності та хаосу. Приклад – порубіжжя XIX–XX ст. Періоди нестабільності були своєрідним підготовчим етапом до появи глибоких змін або перетворень. Перехід від національно-індустріального суспільства до глобального високотехнологічного теж супроводжується поглибленням нестабільності, найістотнішим виявом якої є глобальна екологічна криза [9, с. 96].

Об'єктивні передумови класифікації процесів впливу людини на довкілля ґрунтуються на науково обґрунтованих кількісних критеріях оцінки характеру процесів. З цією метою застосовують теоретичні методи, в основі яких є оцінка зміни основних функцій природних систем. До них відносяться фізико-біологічний, економічний і фізіологічний методи. В основі фізико-біологічного методу є оцінка зміни екологічних функцій природи. Автор роботи Л. Г. Мельник зазначає, що прогресивний розвиток екосистеми відбувається у тому випадку, коли перебіг процесів у природних системах викликає збільшення кількості вільної енергії. Це приводить до зростання різноманіття системи, появи нових ієрархічних рівнів. У випадку зменшення вільної енергії спостерігається деградація природних

систем. Ці явища можуть бути як результат втручання людини в природу, так і побічним наслідком зміни властивостей природного середовища [5, с. 57].

Таким чином з підвищенням економічної ефективності використання ресурсів та впливу на якості довкілля, сучасний етап суспільного розвитку, який ґрунтується на засадах концепції стійкого розвитку, передбачає, що провідну роль починає відігравати екологічна складова життя. І забезпечення збалансованості соціальної, екологічної та економічної складових життєдіяльності суспільства в майбутньому, можливе лише за умови, що перспективним напрямом соціально-економічного розвитку стане використання ресурсозберігаючих технологій.

Глобалізаційні процеси впливають на сферу ресурсозбереження внаслідок чого відбувається перехід до розгляду сукупності ресурсів, які є в розпорядженні окремих країн, як єдиного світового ресурсу, що вимагає дбайливого до нього ставлення. З огляду на це, виникає потреба в розробленні узгодженої стратегії ресурсовикористання та ресурсозбереження, якої мають дотримуватися всі країни. Отже, формується позитивна мотивація до ресурсозбереження у випадку, якщо стратегія буде розроблена, узгоджена та почне реалізовуватися на практиці [3].

Важливим моментом глобалізації є підвищення можливостей трансферу ресурсозберігаючих технологій, внаслідок чого вони стають доступними для країн постсоціалістичного простору та тих, що розвиваються. Впровадження новітніх технологій сприяє заміщенню природного ресурсу інформаційним, зменшує рівень ресурсоємності національних виробництв і техногенне навантаження на довкілля. Водночас створюються умови для запровадження системи єдиних економічних стимулів реалізації ресурсозберігаючих заходів, а також розробляються національні та міжнародні ресурсозберігаючі проекти і запроваджується торгівля викидами. Отже, глобалізація сприяє вирівнюванню рівнів економічного розвитку країн і зміцненню міжнародних відносин, запобігає виникненню міжнародних конфліктів на базі розподілу ресурсів і стимулює ресурсозбереження [7, с. 387].

Тому важко не погодитися з думкою О. Білоруса, що в політичному і стратегічному плані Україна разом з іншими державами на міждержавній арені повинна боротися за те, щоб об'єднаними зусиллями повернути глобаль-

ний капіталізм і глобалізацію в бік соціалізації ринкового розвитку всіх країн, глобальної соціальної інтеграції людей Землі. Ця висока мета повинна стати імперативом зовнішньополітичної стратегії України. Досвід Заходу, який змусив дикий капіталізм XIX століття трансформуватися в капіталізм із людською подобою, показує, що це у принципі можливо і з новою формацією – глобалізмом через трансформацію глобального капіталізму в соціальний. Людство вже у XXI столітті піде шляхом створення нового планетарно-глобального інституційного середовища і світової ноосферної економіки. Ноосферна економіка соціоглобалізму безперечно буде високоінтегрованою економікою світу [1, с. 349].

Таким чином для того, щоб залучити всіх членів суспільства до вирішення життєво-важливих проблем необхідно переформатувати свідомість людей. Тобто виховання екологічної свідомості починається з прийняттям кожним свідомих та відповідальних рішень. І коли таке рішення буде прийнято, то почнеться усвідомлення себе, як складової частинки всієї екосистеми.

Пошук же шляхів до розв'язання, необхідно починати в процесі вивчення історичного розвитку, і розглядати можливі перспективи розвитку екологічної культури, як беззаперечної складової майбутнього всього суспільства. Іншими словами на сучасному етапі розвитку, зокрема в Україні, питання екологічної культури населення стає життєво актуальним, як у межах всієї країни, так і в контексті розвитку кожного окремого регіону чи населеного пункту.

На думку Генерального секретаря ООН Гі Муна, зелена економіка – це вирішення проблем глобальної економічної кризи і кліматичних змін. Для протидії зміні клімату потрібна енергетична революція. У свою чергу, розвиток інфраструктури з упровадження поновлюваних джерел енергії створить нові робочі місця та уможливить екологічно безпечне функціонування економіки. Іншими словами, це перехід на екологічно чисте господарювання, від експлуатаційного використання дарів природи – до турботливого ставлення до неї. Існує думка навіть про те, що така економіка допоможе пережити кризу [6].

Водночас з вичерпанням запасів не відновлюваних сировинних та енергетичних ресурсів зростає забруднення навколишнього середовища, а особливо водойм та атмосферного повітря, а означає це те, що Україна стоїть на порозі енергетичної ката-

строфи. Соціально-економічний розвиток, в першу чергу, має ґрунтуватись на забезпеченні нормального функціонування екосистеми та її компонентів. На сьогоднішній момент просто необхідне негайне масштабне вирішення проблеми антропогенного навантаження на навколишнє середовище та дослідження подальших шляхів економічного розвитку для України. В зв'язку із даною екологічною ситуацією, яка загрожує не тільки природному середовищу, але і безпосередньо здоров'ю людей – необхідно виходити на шлях, що веде до підвищення якості життя, зберігаючи при цьому екосистему. Використовуючи основні принципи сталого розвитку, за якого гармонізуються екологічні, економічні і соціальні показники, вже сьогодні Україна може вирішити проблеми забезпечення зростання при виснаженні та обмеженості ресурсів та загрози виникнення екологічного лиха [2, с. 131].

Основними критеріями, які визначають рівень сталого розвитку в певній країні є індекс сталого розвитку та ступінь гармонізації. Індекс сталого розвитку – інтегрована оцінка, яка враховує сумісно усі три виміри сталого розвитку, і, тим самим, відображає взаємозв'язок між трьома нероздільними сферами розвитку суспільства, економічною, екологічною та соціальною. Ступінь гармонізації сталого розвитку відображає баланс між економічним, екологічним та соціально-

інституціональним вимірами сталого розвитку [8, с. 78].

Тоб то надскладною проблемою яка потребує вирішення в Україні є узгодження всіх складових економічного, екологічного і соціального розвитку. Економічний розвиток передбачає рівність у розподілі матеріальних благ і забезпечення потреб людей. При цьому використання природних ресурсів має відбуватися надраціонально з метою збереження існуючих екосистем. Україна в межах своїх територій має дотримуватися балансу між забезпеченням зростаючих потреб та охороною навколишнього середовища.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку соціально-економічні проблеми та питання охорони навколишнього середовища, як в Україні так і цілому світі, тісно взаємопов'язані раціональністю використання природно-ресурсного потенціалу. Економічна діяльність людини, деструктивний вплив на природу лежать в основі більшості сучасних світових екологічних питань. Разом з тим екологічна свідомість, екологічна культура мають стояти на чолі раціонального природокористування, тому що зростаючі потреби суспільства в ресурсах передбачають забруднення землі, повітря, водойм тощо. Дуже важливо не нехтувати головними постулатами сталого розвитку, а навколо них об'єднувати суспільство на основі поваги до прав людини та охорони природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білорус О. Г. Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: системні маркетингові дослідження. Київ : МАУП, 2005. 492 с.
2. Брижань І. А. Умови та чинники переходу України до моделі сталого розвитку. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Вип. 1. С. 128–133.
3. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. 4-вид., випр. Київ : Знання, 2004. 213 с.
4. Кант И. К вечному миру. Москва, 1995. 480 с.
5. Мельник Л. Г., Сотник І. М., Чигрин О. Ю. Економіка природних ресурсів. Навч. посіб. Суми : Університетська книга. 2010. 346 с.
6. Развитие навстречу «зеленой» экономике. *Материалы второй сессии Подготовительного комитета к Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию (8 марта 2011 года, Нью-Йорк)*. URL: <http://www.un.org/ru/development/desa/news/sustainable/development-greenecomony.shtml>.
7. Сотник І. М. Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій : монографія. Суми : Університетська книга, 2006. 551 с.
8. Болдак А. О., Войтко С. В., Джигирей І. М. та ін. Сталый розвиток регіонів України. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
9. Чоловська Н. Глобальна самоорганізація людства на засадах сталого розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2012. Випуск 15. С. 96–102.

REFERENCES:

1. Belarus O. G. Maceiko Yu. M. (2005) Hlobalna perspektyva i stalyy rozvytok: systemni marketolohichni doslidzhennia [Global perspective and sustainable development: systematic market research]. Kyiv: MAUP, 492 p.
2. Bryzhan I. A. (2013) Umovy ta chynnyky perekhodu Ukrainy do modeli staloho rozvytku [Conditions and factors of transition of Ukraine to the model of sustainable development]. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*. Issue 1. P. 128–133.
3. Didkivska L. I., Golovko L. S. (2004) Derzhavne rehuliuвання ekonomiky : navch. posib. 4-vyd., vypr. [State regulation of the economy: education. manual 4-ed.]. Kyiv: Znannia, 213 p.
4. Kant I. (1995) K vechnomu miru [To eternal peace]. Moskva, 480 p.
5. Melnyk L. H., Sotnyk I. M., Chygrin O. Yu. (2010) Ekonomika pryrodnykh resursiv. Navch. posib. [Economics of natural resources. Training manual]. Sumy: University book, 346 p.
6. Development towards a "green" economy. Materials of the second session of the Preparatory Committee for the United Nations Conference on Sustainable Development (March 8, 2011, New York). URL: <http://www.un.org/ru/development/desa/news/sustainable/development-greeneconomy.shtml>.
7. Sotnyk I. M. (2006) Resursozberezhennia ta ekonomichni rozvytok Ukrainy: formuvannia mekhanizmiv perekhodu subiektiv hospodariuvannia Ukrainy do ekonomichnoho rozvytku na bazi resursozberihaiuchykh tekhnolohii: monohrafiia [Resource conservation and economic development of Ukraine: formation of mechanisms for the transition of economic entities of Ukraine to economic development based on resource-saving technologies: monograph]. Sumy: University book, 551 p.
8. Boldak A. O., Voitko S. V., Dzhigirei I. M. and others (2009) Stalyy rozvytok rehioniv Ukrainy [Sustainable development of the regions of Ukraine]. Kyiv: NTUU "KPI", 197 p.
9. Cholovska N. (2012) Hlobalna samoorganizatsiia liudstva na zasadakh staloho rozvytku [Global self-organization of humanity on the basis of sustainable development]. *Bulletin of Lviv University. Series of philosophical sciences*, no. 15, pp. 96–102.